

УДК 321.01

ПОЛІТИЧНИЙ ІНТЕРЕС ЯК СПОСІБ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Олег Коляса

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів 79000, Україна, koliasa@mail.lviv.ua*

Проаналізовано низку підходів до проблеми визначення поняття “інтерес”, зокрема поняття “політичний інтерес”, його взаємозв'язок із потребами, цінностями. Беручи за основу ментально-духовну матрицю особистості й підхід до політичної сфери як межовості взаємовідносин між економічною, ідеологічною, культурною і соціальними сферами суспільства, зроблено спробу обґрунтувати політичний інтерес як спосіб раціоналізації суспільних відносин.

Ключові слова: потреби, інтерес, політичний інтерес.

Незважаючи на загальноживаність поняття політичного інтересу і його ролі в політичній системі будь-якого суспільства, ми вважаємо, що воно все ж таки недостатньо досліджене, зокрема, в політології.

Проаналізувавши матеріали, що стосуються цієї проблематики, ми прийшли до висновку про необхідність більш ґрунтового й системного дослідження генезису політичного інтересу.

Як у політології, так і в психології, яка безпосередньо займається проблематикою інтересу, прослідковується певна плутанина й несистемність у підходах до розуміння поняття “інтерес”, “політичний інтерес”. Зокрема, в політології особливо помітним є поверхневий підхід: політичний інтерес розглядають виключно через призму теорій груп інтересу.

Власне тому й одним з основних завдань, яке ми перед собою поставили – це визначення суті понять “інтерес”, “політичний інтерес”, місце, роль і взаємозв'язок як на рівні індивіда, так і на рівні політичної системи і суспільства загалом.

У роботі спробуємо проаналізувати підходи до розуміння поняття “інтерес”, а також запропонувати до розгляду один із варіантів формування політичного інтересу як способу раціоналізації суспільних відносин. Актуальність теми, на наш погляд, зумовлена недостатньою кількістю ґрунтовних досліджень у цій ділянці, незважаючи на те, що інтерес є досить важливою складовою процесів як на рівні політичної системи, так і суспільства загалом. Незначна кількість досліджень у цьому напрямку, зокрема, в політології стала причиною того, що переважно поняття політичного інтересу зводять винятково до діяльності груп інтересу. Більше того, навіть у тих дисциплінах, які займаються вивченням інтересу (психологія), існує, як на наш погляд, певна плутанина в підходах до визначення генезису по-

няття “інтерес”. Ці та інші причини викликали в нас зацікавлення цією проблематикою.

Вважаємо доцільним розпочати розгляд запропонованої нами теми з визначення власне поняття “інтерес”. На нашу думку, це необхідно через те, що існує безліч різноманітних підходів до визначення цього поняття, його генезису, що, в свою чергу, допоможе нам більш ґрунтовно підійти до опису політичного інтересу як одного з механізмів раціоналізації суспільних відносин.

Отже, завдяки своєму предмету найбільш ґрунтовно питанням визначення змісту поняття “інтерес” займається психологія. Саме в межах цієї дисципліни інтерес досліджено чи не найкраще. Зважаючи на факт наявності в психології безлічі різних підходів (чого цілком могло б вистачити на окреме дисертаційне дослідження), ми вирішили зупинитись лише на деяких з них, які є найбільш актуальними в руслі запропонованої нами проблематики.

Більшість психологів у процесі дослідження поняття інтересу намагається визначити насамперед його відношення до поняття потреби. Часто такі підходи радикально різняться один від одного. Не випадково один із дослідників І. Додонов бачить основний вузол протиріч і дискусій саме у взаємовідношенні інтересу й потреб. Одні зводять інтерес до певної форми потреб, інші вважають, що інтерес більш складне й широкє поняття, ніж просто потреба, треті наполягають на тому, що інтереси (наприклад, пізнавальні, естетичні) переростають у певну життєву потребу людини. Четверті говорять, що інтерес виростає винятково з певного виду потреб, а саме, пізнавальної потреби, однак при цьому зазначаючи, що він не зводиться до неї, водночас інтерес, що утворився, може стати потребою і т. д. Ми ж схилиємося до думки, що інтерес не є тотожним із потребою, проте є її своєрідним функціональним продовженням, потреба є причиною появи інтересу, сам по собі без потреби інтерес не існує, з огляду на те, що його наявність завжди обумовлена певною потребою. Для прикладу, А. Петровський зазначає, що інтерес – це лише емоційне виявлення потреб людини. Про те, що однією з основних функцій інтересу є забезпечення задоволення певних потреб, підтверджує визначення зі словника психології, де інтерес – це “споживацьке ставлення людини до світу, яке знаходить реалізацію у пізнавальній діяльності” [7, с. 167]. Таке ж визначення подає А. Леонтьєв: “Інтерес – це специфічна пізнавальна спрямованість на предмети і явища дійсності, інтерес спричиняється до накопичення знань про предмет зацікавлення” [7, с. 167].

З більш сучасних наукових досліджень в руслі цієї проблематики варто зупинитись на працях С. Рубінштейна та І. Ільїна. Зокрема, С. Рубінштейн так визначає взаємозв'язок і відмінність між поняттями потреба й інтерес: „Як спрямованість помислів, інтерес суттєво відрізняється від спрямованості бажань, в яких первинно знаходить свій прояв потреба. Інтерес відображається на спрямованості уваги, думок, помислів, потреба ж у потягах, бажаннях, волі. Потреба викликає бажання в якомусь сенсі володіти предметом, інтерес – ознайомитись з ним” [9, с. 525].

І хоча у визначенні, запропонованому С. Рубінштейном, є певні моменти, з якими можна не погодитись, однак для нас така дефініція важлива тим, що автор вказує на можливість появи інтересу на основі потреб.

Достатньо неординарний підхід був запропонований І. Льїним, який спробував дослідити суть поняття "інтерес", згрупувавши всі підходи до вирішення цієї проблеми. Для прикладу: інтерес – як потреба; інтерес – як увага; інтерес – як відношення; інтерес – як допитливість [7, с. 167–173]. Завдяки такому підходу вчений зробив спробу систематизації різноманітності підходів до розуміння поняття "інтерес", однак чіткої позиції автора щодо вирішення питання походження інтересу, його функціонального визначення, як на наш погляд, немає. Загалом, як було вже сказано, спроб вирішення такого питання є досить багато. Проаналізувавши їх, ми вирішили зупинитися на одному, що є, на нашу думку, найбільш об'єктивним. Отже, виникнення інтересу все ж залежить від потреб, а точніше, інтерес виникає на основі певних потреб, як один із способів для їх задоволення. Близькими до нашого твердження є слова Г. Черкасова, який зазначив, що предметний зміст інтересу – це не предмет потреби, а засіб її досягнення, що інтерес – це активне відношення суб'єкта до вибору оптимальних можливостей реалізації цілі [7, с. 22]. В цьому контексті, думаємо, також варто згадати слова болгарського філософа В. Вічева, який зазначає, що коли потреба породжує інтерес, неминуче з'являється ціль діяльності [7, с. 167].

Ми вже говорили про те, що інтерес є однією з ознак нашої розумової діяльності: „Інтерес – це зосередженість помислів на певному предметі” [6, с. 525]. У той момент, коли в поле зору людини потрапляє певний предмет, явище, інформація від органів чуття потрапляє під своєрідну перевірку з внутрішнім середовищем людини, а саме: з її системою потреб, цінностей. Від цього і залежатиме, чи зацікавиться людина тим чи іншим явищем, предметом, чи ні. Тобто інтерес є тим раціональним зв'язуючим внутрішнього світу із зовнішнім середовищем. (Кажуть, про смаки не сперечаються. Однак, думаємо, доречно буде

доповнити: але вони багато про що можуть сказати. Адже інтерес до чогось, наприклад, до музики, відображає, певною мірою, внутрішній стан людини, а саме: потреби цього стану, ціннісну ієрархію особи, з якою вона зв'язується в процесі свого вибору). Інтерес є своєрідною дією, раціональною дією, яка вказує на ставлення людини до того, що її оточує. Для кращої ілюстрації запропонованого нами підходу до поняття інтересу ми спробували провести своєрідну аналогію з рослинним світом. Візьмемо квітку: коріння рослини символізує цінності, які живлять рослину, є її опорою, із основи яких проростає потреба, тобто стебло. Квітка, власне, є інтересом, який тримається на основі потреби. Саме вона спрямована на результат – в цьому випадку запилення. В разі досягнення результату, квітка переходить в якість плоду – інтерес, в разі його задоволення, має властивість на певний період часу зникати. Зовнішнє середовище, яким є сонце, вітер і т. д., звісно, впливає як на можливість проростання такої потреби, так і на можливість її задоволення. З ботаніки ми знаємо, що рослини, які за тих чи інших умов проростають невчасно або ж потрапляють в несприятливі для себе умови гинуть. Таке ж маємо

з потребою й інтересом. Треба також зазначити, що потреба й інтерес, як стебло й квітка, не співпадають, хоча і є елементами одного цілого. Ґрунт символічно відображає наше внутрішнє середовище, яке, без сумніву, впливає на розвиток і появу рослини.

Визначившись щодо підходу до розуміння суті поняття “інтерес”, варто перейти до розгляду, власне, політичного інтересу. Ми не даремно зробили такий значний акцент на дослідженні інтересу з огляду на те, що політичний інтерес є одним з його видів, а тому в його основі лежать подібні закономірності. Отже, якщо уявити суть взаємовідносин людини з оточуючим середовищем, то, на наш погляд, це можна зобразити так (рис.1) [1]:

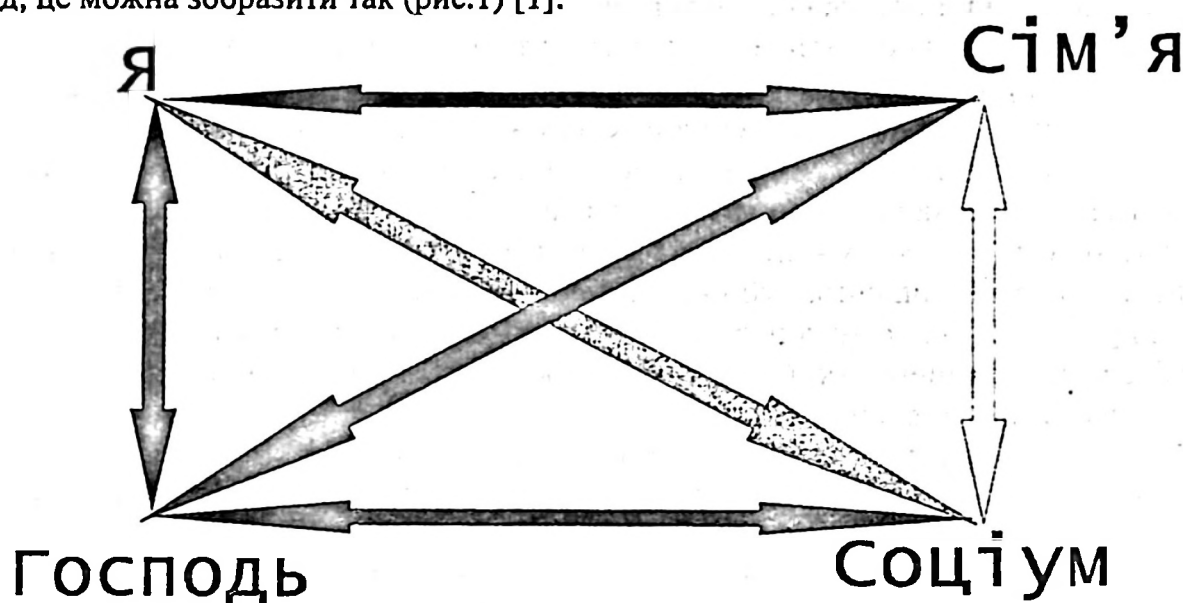

Рис. 1. Ментально-духовна матриця людини.

Кожна з граней запропонованої матриці є однією з граней кристалу нашої особистості. Те, які ми є в сім'ї, в суспільстві, яке у нас ставлення до власного „я”, Бога, – сукупність всіх цих відносин відображає наш реальний стан. З того, як побудовані взаємовідносини, визначається система цінностей індивіда, його потреби, а отже, й інтереси. (До речі, дещо подібний підхід знаходимо в роботах двох американських дослідників Д. Офера й Ч. Строзаера, які розглядають образ „я” політика, який відповідає загальній сумі сприйняття, думок і почуттів людини стосовно себе... Ці сприйняття, думки і почуття можуть бути менш чи більш ясно проговорені в образі „я” – в якому „я” поділене на шість різних частин, які тісно взаємодіють [9, с. 590]). Враховуючи те, що політичний інтерес є одним із видів інтересу, виникає питання: за яких умов інтерес стає політичним? З огляду на те, що поява інтересів обумовлюється певними потребами, логічно буде припустити, що на появу політичного інтересу впливатимуть певні види потреб і система цінностей, що їх обумовлює. Зважаючи на те, що політична сфера є своєрідним лакмусовим папірцем загального стану всіх сфер суспільного життя (як видно з поданого нами малюнку (рис. 2), вона формується в площині взаємодії всіх інших

сфер. Таким чином, вона є цілком відмінною за своєю суттю від всіх решти, однак перебуває у прямій взаємозалежності з ними. На нашу думку, кількість взаємовідносин у середині цих сфер і між собою – визначає якість політичної сфери.

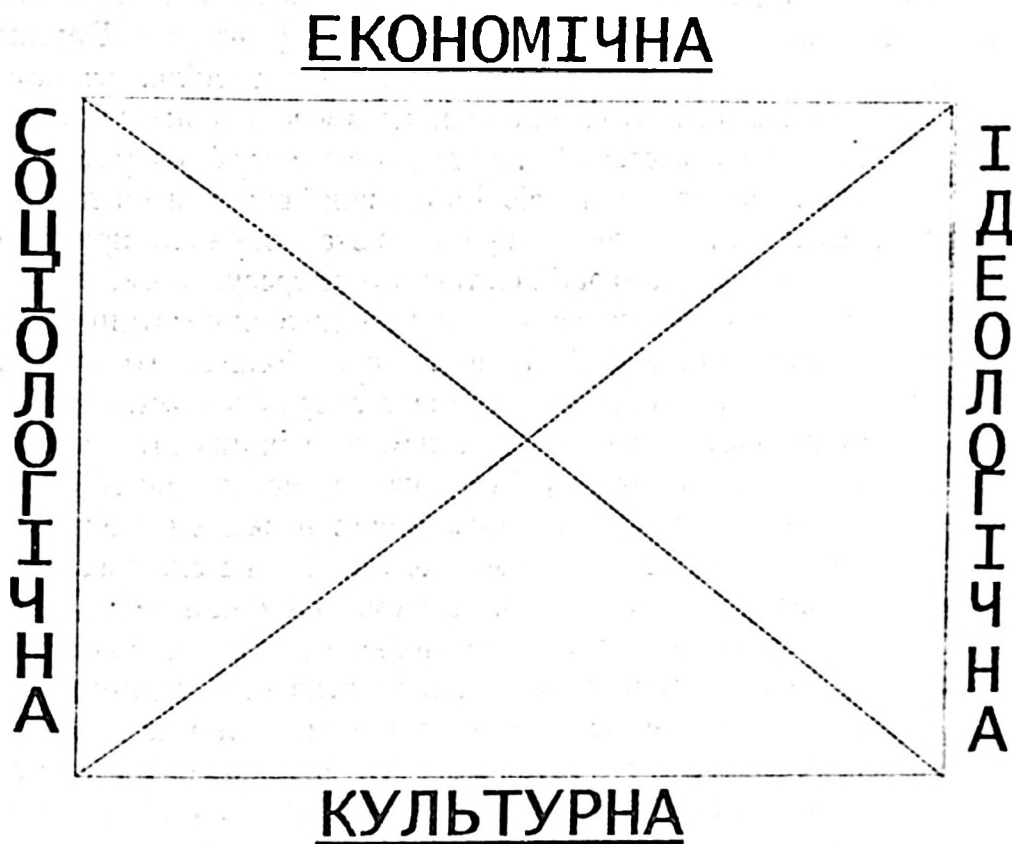

Рис. 2. Політичні відносини як межевість взаємовідносин між економічною, ідеологічною, культурною і соціальною сферами суспільства.

Подібним чином відбувається формування політичного інтересу на основі певних потреб інтересів, які, в свою чергу, формуються на основі взаємовідносин, що ілюструються поданою схемою духовно-ментальної матриці (див. рис. 1).

Щодо самого поняття “політичний інтерес”, то, на нашу думку, – це інтерес, який через ті чи інші причини виходить на рівень політичної системи з метою задоволення певних потреб. Для прикладу, людина, в якій досить сильно розвинута потреба у владі, може виявляти великий інтерес до політичної сфери як можливості найбільш ефективного задоволення своєї потреби. Поява такого сильного бажання влади, наприклад, може бути спричинена проблемою у стосунках „я – сім’я”. Добре відомо, перш за все, з психоаналізу, який великий вплив мають відносини в сім’ї у дитинстві на поведінку вже дорослої людини [9, с. 591]. Загалом, будь-який серйозний збій у відносинах „я – сім’я”, „я” – Господь” часто призводить до появи пристрасті до влади: „Дефіцит емоційно позитивних відносин любові, співчуття в ранньому дитинстві може стати первинною ланкою всього цього ланцюжка причин і наслідків і перетворити врешті-решт пристрасть до влади в

домінуючий мотив особистості. Відповідні спостереження політичних психологів є досить переконливими: не тільки в Америці неблагополуччя в батьківській сім'ї – типова риса біографій найбільш владних і авторитарних політиків” [9, с. 569].

Можна наводити досить багато прикладів того, яким чином потреби індивідуального рівня шукають свою реалізацію у політичному інтересі. Приклад – те, як відбувається формування політичного інтересу на рівні суспільства, коли певна кількість інтересів кожного з громадян переходить в якість політичних інтересів, формуючи запити політичній системі. Попри те, ми зараз не збираємося описувати власне механізм реалізації інтересу на рівні політичної системи чи приклади виходу інтересу на рівень політичного, ми спробуємо вказати на сам принцип раціоналізації суспільних відносин до якості політичного інтересу. Отже, система взаємовідносин у межах запропонованої нами ментально-духовної матриці (рис.1) формує певний комплекс потреб, який шукає свого раціонального вирішення за допомогою інтересу. З огляду на те, що політична сфера формується на перетині всіх інших сфер суспільного життя (рис. 2), взаємодія всіх цих інтересів трансформується в якість політичного інтересу. Тому, на наш погляд, вислів про те, що народ має владу, на яку він заслуговує, є цілком обґрунтованим. Адже ті проблеми, якими страждає суспільство, й, зокрема, його політична система, відображають на загал ті проблеми, які притаманні його громадянам на індивідуальному рівні. А тому, якщо до влади мають змогу прийти люди з хворобливою пристрасстю до неї, в яких система взаємовідносин в ментально-духовній матриці не є двосторонньою, а цілком односторонньою – спрямованою виключно на одне „я”, то це свідчить про те, що певна кількість подібних збоїв у індивідуальній системі взаємовідносин кожного з нас сформувала те сприятливе поле, де нами ж створена кількість реалізувалась у якість політичної влади. На підтвердження цього можна процитувати всесвітньо відомого письменника, філософа і художника ХХ ст. Дж. Х. Джебрана: „...Якщо це – деспот, якого ви хотіли би скинути з престолу, погляньте, перш за все, чи зруйнований престол, споруджений у вашій душі. Адже ж як може тиран владарювати над вільними і гордими, якщо нема в їх свободі тиранії і немає в їх гордості сорому? Якщо це турбота, від якої ви б хотіли позбутися, то ця турбота швидше за все була вибрана вами, чи нав'язана вам. Якщо це страх, якого ви б хотіли позбутися, то джерело цього страху – у вашому серці, а не в руках залякуючого ” [6, с. 262–263].

Тому одним із кроків до зміни існуючого стану речей, зокрема, в нашій державі, є усвідомлення необхідності зміни взаємовідносин на індивідуальному рівні. Однак, на наш погляд, основною перешкодою таких змін є проблема підходу. На превеликий жаль, у нашому суспільстві домінує підхід, за якого зміни носять переважно зовнішній характер, змінити радше намагаються форму, а не суть.

Не минула „проблема підходів” й наукової сфери. Для прикладу, розглядаючи сам термін “політика”, ми зіткнулись із проблемою двох підходів до його розуміння. Фактично, проблемою цих двох підходів пронизана вся вітчизняна політологія. Перший полягає в трактуванні політики, сфери політичного виключно через державні інститути, що означає обмежити політичні явища державно-

бюрократичною діяльністю, до того ж, звести її до ділянки або зовнішньої, або внутрішньої політики, чи ж до рівня конституційно-законодавчої, чи адміністративної діяльності. Тобто політика, в цьому випадку, можлива тільки як певне специфічне відношення між державами, класами, соціальними прошарками й групами, між центральними інститутами влади, державою й суспільством стосовно найбільш загальних питань їх взаємодії. Для прикладу, одне з визначень такого підходу: „За першого підходу політика визначається як вид практичної діяльності (дії парламенту, уряду, інших владних структур), що виявляється через участь у державному управлінні. Ця діяльність може бути спрямована на досягнення чи розширення масштабів цієї участі, здійснення впливу на державне управління чи державну владу та ін” [2, с. 88].

Більшість прихильників цього підходу апелює при цьому до терміну “політика”, що походить від грецького слова “політика”, яке означає мистецтво управління державою, тобто спосіб реалізації цілей держави всередині та за межами її території [10, с. 179–180]. Другий підхід розглядає політику як регулюючу й організаційну діяльність, яка можлива на всіх рівнях відносин у суспільстві, у всіх видах відносин. Саме розгляд політики як особливого виду відносин – регулювання, розподілу, впливу – є більш ґрунтовним і об’єктивним. Власне, такий підхід, дає нам можливість дослідити причини, а не тільки їх наслідки. Причина ж появи цих двох підходів закладена в одвічній проблемі людської свідомості, яка часто схильна приймати наслідок за причину, творячи, таким чином, світ ілюзій. Недарма побутує вислів „хто відає причинами, той має владу”. В науці ж це можна потрактувати, як „хто відає причинами, той об’єктивний”. На наш погляд, хибність першого підходу можна проілюструвати на прикладі аналогії, зокрема, з книгою. Загальновідомо, що будь-яка книжка не з’являється, так би мовити, нізвідки. Її появі передують існування мови, процесу мислення. Зокрема, існування процесу мислення стало однією з причин появи мови як способу передачі, відображення думок, і вже потім з’явилась можливість появи того, що називається книжкою. Проблема першого підходу в тому, що книжку вважають причиною, а не наслідком усіх попередніх процесів.

Як вже було сказано, корені такого підходу сягають своєї давнини. Наприклад, подібний підхід і його помилки описані ще в Біблії в образі фарисеїв, які за формою закону не бачили його змісту, видаючи наслідок за причину: „Горе вам, проводирі ви сліпі, що говорите: „коли хто поклянеться храмом, то нічого; а хто поклянеться золотом храму, то той винуватий (16). Нерозумні й сліпі, що бо більше: чи золото, чи той храм, що освячує золото (17)? І коли хто поклянеться жертovníком, – то нічого, а хто поклянеться жертвою, що на нім, то він винуватий (18). Нерозумні й сліпі, що бо більше: чи жертва, чи той жертovníк, що освячує жертву (19)? Отож, хто клянеться жертovníком, – клянеться ним та всім, що на ньому (20). І хто храмом клянеться, – клянеться божим престолом і Тим, хто на ньому сидить (21)” [4, с. 1220].

Незважаючи на гіркі уроки історії, „фарисейський” підхід в аналізі ситуацій у процесі прийняття певних рішень й надалі є більш популярним. Приклад вітчиз-

няної політології зайвий тому доказ. У нас вже навіть увійшло в звичку сприймати владу лише як інститут, як щось зовнішнє й цілком чуже нам, з якою воліють боротися, проти якої воліють виступати, критикувати й аж ніяк не бажаючи віднайти причину тієї ж поганої влади в самих собі, у власному ставленні до світу, до оточуючих нас людей. Адже погана влада – це лише наслідок і аж ніяк не причина, за аналогією зі сказаним – це те золото, а храмом є ми. Ілюстрацією наслідків такого підходу для нас може слугувати революція 1917 року, яка засвідчила, як можуть далеко завести подібні ілюзії: “Не люди вже мислять і діють, а за них і в них хтось і щось мислить і діє. Народу здається, що він є вільним у революціях, це – страшний самообман. Він – раб темних стихій, він ведеться нелюдськими елементарними духами. В революції не буває і не може бути свободи, революція завжди ворожа духу свободи....І даремно ви, ті що робите революцію і прославляєте її, думаете, що ви керуєте нею.... Ні, ви – безсильні і пасивні раби, раби темних пристрастей, зняряддя темних стихій.” [3, с. 482]

Ще Р. Декарт зазначав, що потрібно: „Завжди намагатись перемогти себе, а не долю (fortune), змінювати свої бажання, а не порядок світу...” [5, с. 264–265].

Власне тому є недоречним характеризувати ті зміни які відбулись на президентських виборах в Україні 2004 р., як революційні, виходячи зі самої семантики даного слова. Це знов ж таки суто формальний підхід, коли ми оцінюємо лише за формою, не вникаючи в суть того, що відбувається, відбувалось.

На завершення, ми недаремно у висновках торкнулись проблеми підходів. На наш погляд, її вирішення є надзвичайно актуальною для нашого суспільства. Без перебільшення можна сказати, це одне з ключових завдань для нас і нашої держави. Ми вважаємо, саме це дасть нам можливість не тільки втриматись на новому етапі розвитку, а й закласти основи цілком іншого життя, цілком іншої, відмінної від всього попереднього реальності.

-
1. *Асауляк О.* Книга огней. – Сыктывкар: Аспект, Гармония, 1997. – 220 с.
  2. *Бибик В. М.* Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. – Київ.: МАУП, 2000. – 383 с.
  3. *Бердяев Н.* Философия свободы. – Харьков; Москва: Б. в., 2002. – 482 с.
  4. *Біблія / Під ред. І. Огієнка.* – К.: Б. в., 1988. – 1528 с.
  5. *Декарт Р.* Правила для руководства ума: У 2 т. – М.: Б. в., 1989. – Т.1. – 654 с.
  6. *Джебран Дж. Х.* Странник. Между Бездной и Небесами. – М: Сфера, 2003. – 464 с.
  7. *Ильин Е.П.* Мотивация и мотивы. – СПб.: Питер, 2000. – 512 с.
  8. *Райгородский Д. Я.* Психология и психоанализ власти: У 2 т. – Самара: Бахрах-М, 1999. – Т.1. – 608 с.
  9. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2001. – 712 с.
  10. *Рябов С.* Політологія: словник понять і термінів. – К.: КМ Академія, 2001. – 256 с.

11. Черкасов Г. К. Объективные и субъективные факторы детерминации человеческой деятельности // Вест. Москов. ун-та, 1972. – № 4. – С. 19–27.

**POLITICAL INTEREST AS A WAY OF RATIONALIZATION
OF PUBLIC AFFAIRS**

Oleg Koliasa

*Ivan Franko National University of L'viv
Universytets'ka Str., 1, L'viv 79000, Ukraine, koliasa@mail.lviv.ua*

A problem of the definition of the concept "a political interest" is raised in the article. A number of approaches to the problem of the definition of the concept "political interest", its correlation with needs and values were analysed for this purpose. An attempt to ground "political interest" as a way of rationalization of public affairs on the basis of the mental-spiritual personality ma-trix, and the approach to political sphere as a result of relationship among economic, ideological, cultural and social spheres of society were made.

Key words: needs, interest, political interest, as a way of rationalization.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2004

Прийнята до друку 23. 05. 2005